

ฉันทามติอาเซียนว่าด้วย
การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิ
แรงงานต่างด้าว

one vision
one identity
one community

ASEAN Consensus on the Protection and Promotion
of the Rights of Migrant Workers (in Thai)

The ASEAN Secretariat
Jakarta

The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) was established on 8 August 1967. The Member States are Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesia, Lao PDR, Malaysia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand and Viet Nam.
The ASEAN Secretariat is based in Jakarta, Indonesia.

For inquiries, contact:
The ASEAN Secretariat
Community Relations Division (CRD)
70A Jalan Sisingamangaraja
Jakarta 12110, Indonesia
Phone: (62 21) 724-3372, 726-2991
Fax: (62 21) 739-8234, 724-3504
E-mail: public@asean.org

Catalogue-in-Publication Data

ASEAN Consensus on the Protection and Promotion of the Rights of Migrant Workers (in Thai)
Jakarta, ASEAN Secretariat, May 2020

331.544

1. ASEAN – Labour – Commitments
2. Migrant Workers – Rights – Obligations

ISBN 978-602-5798-71-9

ASEAN: A Community of Opportunities for All

ASEAN Secretariat owns the copyright of the original English version of this publication.

The text of this publication may be freely quoted or reprinted, provided proper acknowledgement is given and a copy containing the reprinted material is sent to the Community Relations Division (CRD) of the ASEAN Secretariat, Jakarta.

General information on ASEAN appears online at the ASEAN Website: www.asean.org

Copyright Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) 2020.
All rights reserved.

ฉันทามติอาเซียน
ว่าด้วยการคุ้มครอง
และส่งเสริมสิทธิ
แรงงานต่างด้าว

สารบัญ

บทที่ ๑	บททั่วไป	๗
บทที่ ๒	คำนิยาม	๙
บทที่ ๓	สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานต่างด้าว และสมาชิกในครอบครัว	๑๑
บทที่ ๔	สิทธิเฉพาะของแรงงานต่างด้าว	๑๓
บทที่ ๕	พันธกรณีของประเทศผู้ส่งแรงงาน	๑๖
บทที่ ๖	พันธกรณีของประเทศผู้รับแรงงาน	๑๙
บทที่ ๗	ข้อผูกพันของประเทศสมาชิกอาเซียน	๒๕
บทที่ ๘	การแก้ไข	๓๒

ฉันทามติอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและ ส่งเสริมสิทธิแรงงานต่างด้าว

รัฐบาลเนการาบรูไนดารุสซาลาม ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทย และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเป็นประเทศสมาชิกของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ซึ่งต่อจากนี้จะกล่าวถึงรวมกันว่า “ประเทศสมาชิกอาเซียน”

เชื่อมั่น ว่าฉันทามตินี้จะมีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการสร้างกรอบการดำเนินงานเพื่อความร่วมมือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวในภูมิภาค ตลอดจนส่งเสริมกระบวนการสร้างประชาคมอาเซียน

ยึดถือ ในวิสัยทัศน์อาเซียนในการเป็นประชาคมที่มีความเอื้ออาทรและแบ่งปัน มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีการดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเป็นภูมิภาคที่ความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนได้รับการดูแลและส่งเสริม ดังความในปฏิญญากรุงกัวลาลัมเปอร์ว่าด้วยอาเซียน ค.ศ.๒๐๒๕ มุ่งหน้าไปด้วยกันซึ่งได้รับการรับรองในที่ประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน ครั้งที่ ๒๗ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย

ยืนยันถึงการยึดมั่นของเราต่อเป้าประสงค์และหลักการของอาเซียน ตามที่บัญญัติไว้ในกฎบัตรอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของการเคารพการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพ โดยพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงหลักการประชาธิปไตย หลักนิติธรรม และ หลักธรรมาภิบาล

ระลึก ถึงปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และตราสารระหว่างประเทศที่เหมาะสม ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นภาคี เพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ของบุคคล

มุ่งมั่นที่จะดำเนินการตามวัตถุประสงค์และพันธกรณีที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว ที่ได้มีการรับรองในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน ครั้งที่ ๑๒ ณ เมือง เซบู สาธารณรัฐฟิลิปปินส์

รับทราบถึงความสำเร็จของประเทศสมาชิกในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว ตลอดจนความสำคัญและผลประโยชน์ของข้อตกลงแบบทวิภาคีและพหุภาคีในเรื่องนี้

ยืนยันถึงความรับผิดชอบที่มีร่วมกันและสมดุลงของประเทศผู้ส่งและ

ประเทศผู้รับแรงงาน เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าวและสมาชิกในครอบครัวของเขาเหล่านั้นในกระบวนการโยกย้ายถิ่นฐานทั้งหมด ตระหนักถึงคุณูปการของแรงงานต่างด้าวที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคมของทั้งประเทศผู้ส่งและประเทศผู้รับแรงงานของอาเซียน

ตระหนัก ถึงอำนาจอธิปไตยของประเทศสมาชิกอาเซียน ในการกำหนดนโยบายการโยกย้ายถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวของตนเอง รวมถึงการกำหนดระเบียบและกฎเกณฑ์ในการเดินทางเข้า – ออกเขตแดน ตลอดจนเงื่อนไขที่แรงงานสามารถพักอาศัยอยู่ในภายในประเทศ

ตระหนัก ถึงความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการโยกย้ายถิ่นฐานในการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้ส่งและประเทศผู้รับแรงงาน

รับทราบ ถึงข้อห่วงกังวลที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวของประเทศผู้รับและประเทศผู้ส่งแรงงาน รวมถึงความจำเป็นในการรับรองนโยบายการโยกย้ายถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวที่มีความเหมาะสมและครอบคลุมภายใต้ขอบเขตอำนาจทางกฎหมายของแต่ละประเทศ ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายในลักษณะเดียวกับตัวกลางด้านแรงงานอื่น ๆ

รับทราบถึงความจำเป็นของการดำเนินการอย่างเหมาะสม เมื่อใด
ก็ตามที่มีการละเมิด หรือมีความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับแรงงานต่างด้าว

ในการนี้จึงรับรองฉันทามติฉบับนี้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บทที่ ๑ หลักการทั่วไป

๑. ดำเนินการตามฉันทามติฉบับนี้ประเทศสมาชิกอาเซียนจะดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการทั่วไป ดังนี้
  - (ก) เคารพต่อหลักการของอาเซียนตามที่ปรากฏในข้อ ๒ ของกฎบัตรอาเซียน
  - (ข) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเสาการเมืองและความมั่นคงเสาเศรษฐกิจ และเสาสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน โดยการส่งเสริมศักยภาพและศักดิ์ศรีของแรงงานต่างด้าวอย่างเต็มที่ ในบรรยากาศของการมีเสรีภาพ ความเท่าเทียมและความมั่นคง โดยสอดคล้องกับกฎหมาย และนโยบายของแต่ละประเทศ สมาชิกอาเซียน
  - (ค) ตระหนักว่าแรงงานต่างด้าวมีสถานะขั้นพื้นฐาน ตามที่ได้มีการกำหนดไว้ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับสากล ซึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนได้เข้าร่วมเป็นภาคี โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายภายในของประเทศสมาชิกอาเซียน
  - (ง) ยึดมั่นในสิทธิขั้นพื้นฐานและศักดิ์ศรีของแรงงานต่างด้าว โดยที่ไม่เป็นการขัดหรือแย้งการบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

- (จ) ยึดมั่นในการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในเรื่องเพศและสัญชาติ ตลอดจนคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานต่างด้าวสตรี ให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับพันธกรณีของประเทศสมาชิกอาเซียน ภายใต้ตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าเป็นภาคี

ในมาตรา ๔๔ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสมาชิกในครอบครัวของแรงงานต่างด้าว ที่ได้พักอาศัยอยู่กับแรงงานต่างด้าวอยู่แล้ว ขอให้เป็นไปตามพันธกรณีของประเทศสมาชิกอาเซียน ภายใต้ข้อบัญญัติระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นภาคี และถือแนวทางเพื่อความร่วมมือที่ดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์ และไม่เป็นการเผชิญหน้า ในการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว

๒. ฉันทามตินี้จะครอบคลุมเฉพาะกับแรงงานต่างด้าวที่มีเอกสารแสดงตน และแรงงานต่างด้าวที่ได้กลายเป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารแสดงตนโดยไม่ได้เป็นความผิดของพวกเขาเท่านั้น

บทที่ ๒

คำนิยาม

๓. “แรงงานต่างด้าว” หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งจะมีส่วนร่วมหรือจะได้งานทำ หรือมีส่วนร่วมหรือได้รับการจ้างงาน หรือเพิ่งเข้าไปมีส่วนร่วมหรือ เพิ่งได้รับการจ้างงาน ในกิจกรรมที่มีค่าตอบแทนในประเทศที่เขาหรือ เธอมิได้เป็นพลเมือง ทั้งนี้ การนำฉันทามตินี้ไปใช้กับแรงงานต่างด้าว ในแต่ละประเภท จะต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และ นโยบายต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ
๔. เพื่อวัตถุประสงค์แห่งฉันทามตินี้ “แรงงานต่างด้าวที่ไม่มีเอกสารแสดงตน” คือบุคคลที่ไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้สำหรับแรงงาน ต่างด้าวในการเดินทางเข้าเมืองของประเทศผู้รับแรงงานและพักอาศัย ในประเทศดังกล่าวอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตลอดระยะเวลาของ การจ้างงานตามข้อกำหนด กฎระเบียบ และนโยบาย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของประเทศผู้รับแรงงาน คำนิยามนี้จะรวมถึง แรงงานต่างด้าวที่เคยทำงานแต่ไม่ได้รับการจ้างงานอย่างถูกต้องตาม กฎหมายในกิจกรรมที่มีค่าตอบแทนอย่างถูกต้องตามกฎหมายอีกต่อไป

คำนิยามของ “แรงงานต่างด้าวที่ไม่มีเอกสารแสดงตน” สามารถใช้ได้ กับมาตราที่ ๕๖ และมาตราที่ ๕๗ ของฉันทามตินี้

๕. “ประเทศผู้ส่งแรงงาน” หมายถึงประเทศสมาชิกอาเซียนที่แรงงานต่างด้าวเป็นพลเมือง
๖. “ประเทศผู้รับแรงงาน” หมายถึงประเทศสมาชิกอาเซียนที่ให้ที่พักพิงกับแรงงานต่างด้าว
๗. “การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม” หมายถึงการปฏิบัติต่อแรงงานต่างด้าวอย่างยุติธรรมและเหมาะสมในสถานที่ทำงาน ในเรื่องสภาพการทำงาน ความปลอดภัย ตลอดจนการเข้าถึงกลไกในการขอความช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

บทที่ ๓

สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานต่างด้าวและสมาชิกในครอบครัว

โดยเป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียน:

๘. สมาชิกในครอบครัวของแรงงานต่างด้าวอาจมาเยี่ยมเยียนแรงงานต่างด้าวได้ตามวัตถุประสงค์และระยะเวลาตามที่กฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับ แรงงานอนุญาตให้กระทำได้
๙. แรงงานต่างด้าวมียสิทธิที่จะถือหนังสือเดินทางของตน และใบอนุญาตทำงานต้นฉบับที่รัฐบาลออกให้ รวมถึงเอกสารส่วนตัวอื่นๆ โดยให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน
๑๐. ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ภายในประเทศของประเทศผู้รับแรงงาน แรงงานต่างด้าวมียสิทธิไม่น้อยไปกว่าสิทธิที่ให้แก่พลเมืองของประเทศผู้รับแรงงาน ในกรณีที่แรงงานต่างด้าวได้กระทำผิด อันเป็นเหตุให้ต้องถูกจำคุก หรือต้องถูกคุมขังในระหว่างที่รอการตัดสินคดี หรือ เมื่อถูกกักขังไว้ด้วยเหตุผลอื่นใดก็ตาม

๑๑. แรงงานต่างด้าวมีสิทธิที่จะยื่นเรื่องร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ของประเทศผู้รับแรงงาน และ/ หรือ ขอความช่วยเหลือจากสถานทูต
สถานกงสุล หรือ คณะผู้แทนทางการทูต ของประเทศที่แรงงานต่างด้าว
เป็นพลเมือง อันมีที่ตั้งอยู่ในประเทศผู้รับแรงงาน

๑๒. แรงงานต่างด้าวมีสิทธิในการเคลื่อนย้ายในประเทศผู้รับแรงงาน
อย่างเสรี ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ
ของประเทศผู้รับแรงงาน

บทที่ ๔

สิทธิเฉพาะของแรงงานต่างด้าว

โดยเป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียน:

๑๓. แรงงานต่างด้าวมีสสิทธิที่จะเข้าถึงข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน และ เงื่อนไขการจ้างงานของพวกเขา จากหน่วยงานองค์กรของรัฐ และ/หรือ บริษัทจัดหางานของประเทศผู้ส่งแรงงาน และประเทศผู้รับแรงงาน
๑๔. แรงงานต่างด้าวมีสสิทธิที่จะได้รับสัญญาจ้าง หรือเอกสารอื่น ๆ ที่มีรายละเอียด และระบุเงื่อนไขการทำงานอย่างชัดเจน โดยเป็นเอกสารที่หน่วยงาน องค์กร และ/หรือ นายจ้างเป็นผู้ออกให้ ภายใต้บังคับของกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศนั้น ๆ
๑๕. ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายภายในของประเทศผู้รับแรงงาน แรงงานต่างด้าว มีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในสถานที่ทำงาน

๑๖. แรงงานต่างด้าวมีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาที่พักอาศัยให้
อย่างเหมาะสม และเพียงพอ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ
และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

๑๗.(ก) แรงงานต่างด้าว โดยไม่คำนึงถึงเพศ มีสิทธิที่จะได้รับ
ค่าตอบแทน รวมถึงสิทธิ ประโยชน์ต่างๆ อย่างเป็นธรรมและเหมาะสม
โดยสอดคล้องกับกฎหมายกฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของ
ประเทศผู้รับแรงงาน

(ข) เมื่อแรงงานต่างด้าวเดินทางออกนอกประเทศผู้รับแรงงาน
พวกเขาไม่ควรเสียสิทธิที่จะได้รับสิทธิประโยชน์ที่เกิดขึ้นจาก
การจ้างงาน โดยให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบาย
ต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

๑๘. แรงงานต่างด้าว มีสิทธิที่จะโอนรายได้และเงินออมของพวกเขา
ด้วยวิธีการโอนเงินในลักษณะใดก็ตาม ที่สอดคล้องกับกฎหมาย และ
กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการโอนเงิน ของทั้งประเทศผู้รับและ
ประเทศผู้ส่งแรงงาน

(ก) แรงงานต่างด้าวต้องมีสิทธิที่จะยื่นคำร้อง/ข้อร้องเรียน หรือ
มอบอำนาจให้ตัวแทนภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท
ด้านแรงงานในประเทศผู้รับแรงงาน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลิกจ้าง
และ/หรือ การผิดสัญญาจ้างในประเทศผู้รับแรงงาน และภายใต้บังคับ
แห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายของประเทศสมาชิกอาเซียน

ที่เกี่ยวข้องกับการโยกย้ายถิ่นฐาน แรงงานต่างด้าวต้องได้รับการอนุญาตให้พักอาศัยอยู่ในประเทศผู้รับแรงงานต่อไปในระหว่างรอการจำหน่ายคดีของเขาหรือเธอ(ข) หากการตัดสินใจเกี่ยวกับการอุทธรณ์นั้นเป็นประโยชน์ต่อแรงงานต่างด้าว เขาหรือเธอต้องมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือสำหรับการสูญเสียสิทธิของเขาหรือเธอที่เกิดขึ้นจากสัญญาจ้าง

๑๙. แรงงานต่างด้าวมียุทธิตที่จะเข้าร่วมสหภาพแรงงาน และสมาคมต่าง ๆ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

บทที่ ๕

พันธกรณีของประเทศผู้ส่งแรงงาน

โดยเป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียน:

๒๐. ประเทศผู้ส่งแรงงาน ด้วยการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับประเทศผู้รับแรงงาน จะจัดให้มีการปฐมนิเทศก่อนการเดินทาง/จัดทำโครงการด้านการศึกษา ซึ่งรวมถึงเรื่องเกี่ยวกับสิทธิแรงงานและสิทธิมนุษยชน สภาพความเป็นอยู่และสภาพการทำงานทั่วไป กฎหมาย นโยบาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ วัฒนธรรม บรรทัดฐาน รวมถึงแนวปฏิบัติของประเทศผู้รับแรงงาน ตลอดจนช่องทางให้ความช่วยเหลือในประเทศผู้รับแรงงาน และเรื่องอื่น ๆ ที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถปฏิบัติตามการบริหารงานหรือระเบียบแบบแผนอื่น ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

๒๑. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะต้องดำเนินการเพื่อที่จะมั่นใจได้ว่าแรงงานต่างด้าว จะได้รับการแจ้งให้ทราบและรับรู้ถึงข้อตกลงและเงื่อนไขการทำงานของพวกเขาผ่านทางสัญญาจ้างที่จัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นเอกสารที่ถูกต้องครบถ้วน และจัดทำในภาษาที่พวกเขาเข้าใจ

๒๒. (ก) ประเทศผู้ส่งแรงงานจะกำหนดค่าใช้จ่ายในการออกหนังสือเดินทางและเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีมาตรฐาน โปร่งใส และ สมเหตุสมผล

(ข) ประเทศผู้ส่งแรงงานจะดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็น ในลักษณะเดียวกัน เพื่อห้ามมิให้มีการเรียกเก็บค่าใช้จ่ายใน การจัดหางานและการบรรจุนานที่มากเกินไปจริงกับแรงงานต่างด้าว ในประเทศผู้ส่งแรงงาน

๒๓. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะดำเนินมาตรการต่างๆ ที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้ กระทบการบริหารจัดการเพื่อการบรรจุนานในต่างประเทศ มีความยุ่งยากน้อยลง อาทิเช่น แต่ไม่จำกัดเพียง “ศูนย์บริการแบบ เบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว” ตามความเหมาะสม

๒๔. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะทำให้มั่นใจได้ว่า แรงงานต่างด้าวมีการปฏิบัติ ตามข้อกำหนดด้านสุขภาพของประเทศผู้รับก่อนการออกเดินทาง

๒๕. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะพัฒนาโครงการเกี่ยวกับการคืนสู่สังคมที่มี ความครอบคลุมสำหรับแรงงานต่างด้าวและครอบครัวของพวกเขาที่ เดินทางกลับประเทศ ตลอดจน โครงการเกี่ยวกับการจ้างงานสำหรับ แรงงานต่างด้าวที่เดินทางกลับประเทศ โดยคำนึงถึงทักษะของพวกเขา ที่ได้รับจากต่างประเทศ

๒๖. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่นและโอกาสในการเข้าถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับพลเมืองของตน เพื่อสร้างทางเลือกที่ยั่งยืนมาทดแทนการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานในต่างประเทศ

๒๗. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะดำเนินการเพื่อให้มั่นใจว่าแรงงานต่างด้าวที่เดินทางกลับประเทศมีสิทธิในการเข้าร่วมและจัดตั้งสมาคมการมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อแรงงานต่างด้าว รวมถึงการเข้าถึงการบริการต่าง ๆ สำหรับแรงงานต่างด้าวและสมาชิกในครอบครัวที่ได้เดินทางกลับประเทศ โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้ส่งแรงงาน

๒๘. ประเทศผู้ส่งแรงงานจะดำเนินการอย่างเหมาะสมต่อบุคคลหรือองค์กรใดก็ตามที่อยู่ภายในอาณาเขตที่จิตใจทำลาย ทำให้เสียหาย ดัดแปลง หรือปลอมแปลงเอกสารสำคัญประจำตัว เอกสารที่เกี่ยวกับการทำงาน หรือ เอกสารเกี่ยวกับการเดินทาง ของแรงงานต่างด้าวที่ออกโดยประเทศผู้ส่งแรงงาน

บทที่ ๖

พันธกรณีของประเทศผู้รับแรงงาน

โดยเป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียน:

๒๙. ประเทศผู้รับแรงงานจะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมสวัสดิภาพความเป็นอยู่ที่ดี และรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของแรงงานต่างด้าว ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ที่มีและบังคับใช้อยู่ภายในประเทศ

ในการดำเนินการดังกล่าว ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินมาตรการสมควรและเหมาะสมเพื่อ

(ก) ทำให้มั่นใจถึงการปฏิบัติที่เท่าเทียมต่อแรงงานต่างด้าว และ

(ข) ป้องกันการละเมิดสิทธิ การแสวงประโยชน์โดยมิชอบ และความรุนแรงต่าง ๆ ต่อพวกเขา

๓๐. ประเทศผู้รับแรงงาน จะใช้ความพยายามทุกวิถีทางในการออกใบอนุญาตให้แรงงานต่างด้าว พักอาศัยและเข้าไปมีส่วนร่วมในการจ้างงานเป็นระยะเวลาอย่างน้อยเท่ากับระยะเวลาที่พวกเขาได้รับอนุญาตให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีค่าตอบแทน ในกรณีที่การดำเนินการเพื่อขออนุญาตพักอาศัย และการขออนุญาต

ทำงาน ต้องมีการดำเนินการโดยแยกส่วนกัน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตาม
กฎหมายและกฎระเบียบของประเทศนั้น ๆ กำหนด

๓๑. ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ประเทศ
ผู้รับแรงงานจะ

(ก) จัดให้มีแผนงานด้านการอบรมสำหรับนายจ้าง เพื่อสร้างความรู้
ความเข้าใจในกลุ่มนายจ้างเกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ในการจ้างงาน
ต่างด้าวให้ถูกต้องตามกฎหมาย

(ข) ดำเนินบทลงโทษให้เหมาะสมกับนายจ้างที่มีการกักขัง
หน่วงเหนี่ยวแรงงานต่างด้าวโดยผิดกฎหมาย

(ค) ดำเนินการอย่างเหมาะสมกับนายจ้างที่จิตใจท้อถอย ทำให้
เสียหาย หรือยึดหนังสือเดินทาง และ ใบอนุญาตทำงานของ
แรงงานต่างด้าว ที่ออกให้โดยหน่วยงานของรัฐ และ

(ง) ดำเนินการอย่างเหมาะสมกับนายจ้างที่มีการจ้างงานแรงงาน
ต่างด้าวโดยผิดกฎหมาย¹

๓๒. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อห้ามมิให้มี
การเรียกเก็บค่าใช้จ่ายในการบรรจุงาน หรือการจัดหาจากแรงงาน
ต่างด้าวที่มากเกินไปจริง โดยบุคคลใดก็ตามในประเทศผู้รับแรงงาน

---

¹ คำว่า "ดำเนินการอย่างเหมาะสม" ในมาตรา ๓๒ ข. และ ๓๒ ง. เป็นที่เข้าใจโดยประเทศสมาชิกอาเซียน
ทั้งหมดว่าเป็นการให้คำจำกัดความโดยกว้างที่อาจหมายรวมถึง "การลงโทษ"

๓๓. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการเพื่อให้มั่นใจว่าแรงงานต่างด้าวจะได้รับข้อมูลที่เพียงพอเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ มาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพและความปลอดภัยและอาชีวอนามัย ในการทำงานตลอดจนช่องทางในการขอรับความช่วยเหลือหลังจากที่ได้เดินทางไปถึงประเทศ ผู้รับแรงงานที่สอดคล้องกับกฎหมาย แรงงาน นโยบาย และกฎระเบียบ รวมถึงขนบธรรมเนียมและประเพณีของประเทศผู้รับแรงงาน ผ่านทางหน่วยงานกำกับดูแลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓๔. ประเทศผู้รับแรงงานจะส่งเสริมความปรองดองและการยอมรับของประชาชน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่แรงงานต่างด้าวสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข และกลมกลืนกับศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศนั้น ๆ

๓๕. (ก) ประเทศผู้รับแรงงานจะออกกฎระเบียบ หรือแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่กำหนดว่าข้อตกลงและเงื่อนไขการจ้างงานจะต้องรวมอยู่ในสัญญาจ้างหรือเอกสารที่ถูกต้องสำหรับแรงงานต่างด้าว โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน

(ข) ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการเพื่อให้มั่นใจได้ว่าแรงงานต่างด้าวจะได้รับสำเนาสัญญาจ้าง หรือเอกสารในการทำงานอื่น ๆ

โดยสอดคล้องกับข้อกำหนด กฎระเบียบ และนโยบายต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้อง ของประเทศผู้รับแรงงาน

(ค) ประเทศผู้รับแรงงานจะควบคุมการจ้างงานของแรงงานต่างด้าว
โดยการทำให้นั่นใจว่าข้อตกลงและเงื่อนไขในการจ้างงาน
มีความชัดเจน อาทิเช่น เรื่องค่าจ้าง สิทธิประโยชน์ จากการจ้างงาน
สภาพการทำงาน สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน กลไก
ในการระงับ ข้อพิพาทแรงงาน และการส่งตัวกลับ ตามที่ได้มี
การบัญญัติไว้ในกฎหมาย กฎระเบียบ สัญญาจ้าง หรือเอกสารอื่น ๆ
ที่เกี่ยวข้อง

๓๖. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการเพื่อให้มั่นใจได้ว่าแรงงานต่างด้าว
จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเหมาะสม ตลอดจนสิทธิประโยชน์
อื่น ๆ โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบและ นโยบายต่าง ๆ ที่
เกี่ยวข้องของประเทศผู้รับแรงงาน

๓๗. ประเทศผู้รับแรงงานจะให้สิทธิกับแรงงานต่างด้าวในการเข้าร่วม
สมาคมหรือสหภาพแรงงานโดยให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ
และนโยบายต่าง ๆ ที่มีอยู่ของประเทศนั้น ๆ

๓๘. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการเพื่อให้มั่นใจได้ว่าแรงงานต่างด้าว
จะได้รับการจัดสรรที่พักให้อย่างเพียงพอและเหมาะสม โดยให้เป็น
ไปตามกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ที่มีอยู่ของประเทศ
นั้น ๆ

๓๙. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการ โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ภายในประเทศ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมต่อแรงงานต่างด้าว ในเรื่องของ:

- (ก) ค่าตอบแทนและสภาพในการทำงาน
- (ข) การคุ้มครองสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน
- (ค) การคุ้มครองแรงงานต่างด้าวจากการกระทำที่รุนแรงและการคุกคามทางเพศ และ
- (ง) เพศสภาพและสัญชาติในสถานที่ทำงาน

๔๐. ประเทศผู้รับแรงงานจะดำเนินการให้แรงงานต่างด้าวสามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพ และบริการทางการแพทย์ ตามที่ได้มีการกำหนดไว้โดยตามกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของประเทศผู้รับแรงงาน

๔๑. (ก) ประเทศผู้รับแรงงานจะอำนวยความสะดวกให้แรงงานต่างด้าวสามารถเข้าถึงกลไกทางกฎหมาย และความช่วยเหลืออื่น ๆ ที่อาจรวมถึงการแปลภาษา หากจำเป็น ในกรณีที่แรงงานต่างด้าวตกเป็นผู้เสียหายจากการเลือกปฏิบัติ การละเมิด การแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ และ/หรือ การกระทำรุนแรง โดยให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ของประเทศนั้น ๆ

(ข) ประเทศผู้รับแรงงานจะอำนวยความสะดวกแก่การให้บริการด้านกงสุล โดยสถานกงสุล หรือหน่วยงานทางการทูตต่าง ๆ ของ

ประเทศผู้ส่งแรงงาน เมื่อแรงงานต่างด้าวถูกจับกุม หรือ ได้กระทำความผิด อันเป็นเหตุให้ต้องถูกกักขังในเรือนจำ หรือ ต้องได้รับการคุมขัง หรือ กักตัวในลักษณะใดก็ตาม ภายใต้ตามกฎหมาย กฎระเบียบและ นโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน ทั้งนี้ การดำเนินการ ในลักษณะดังกล่าวต้องสอดคล้องกับอนุสัญญาเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๓

๔๒. ประเทศผู้รับแรงงานจะคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานของ แรงงานต่างด้าวในระหว่างการส่งตัวแรงงานต่างด้าวกลับประเทศ ซึ่งจะรวมถึงการดูแลจัดการให้มีการปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งตัวกลับประเทศ เมื่อสัญญาจ้างงานหรือ ใบอนุญาตทำงานได้รับการยกเลิก หรือสิ้นสุดลง

บทที่ ๗

ข้อผูกพันของประเทศสมาชิกอาเซียน

เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว โดยสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ที่มีอยู่ ประเทศสมาชิกอาเซียนจะดำเนินการเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว ดังนี้

๔๔. คำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและศักดิ์ศรีของแรงงานต่างด้าวและสมาชิกในครอบครัวที่ได้พักอาศัยอยู่กับพวกเขาแล้ว โดยไม่กระทบต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และนโยบายต่าง ๆ ของประเทศผู้รับแรงงาน
๔๕. ปรีกษาหารือและร่วมมือกันในการส่งเสริมการจ้างงานที่มีคุณค่า มีมนุษยธรรม มีคุณภาพ มีศักดิ์ศรี และมีค่าตอบแทนที่เหมาะสมสำหรับแรงงานต่างด้าว
๔๖. มุ่งมั่นในการจัดทำสัญญาจ้างงานที่มีการระบุข้อกำหนดและเงื่อนไขในการจ้างงาน
๔๗. ร่วมมือกันในการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาทักษะฝีมือของแรงงานต่างด้าว

๔๘. ร่วมมือเพื่อกำหนดมาตรการที่เป็นรูปธรรมในการป้องกันและขจัด การลักลอบดำเนินการ หรือการย้ายถิ่นที่ผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ แรงงานต่างด้าว หรือการจ้างงานแรงงานต่างด้าว ในสถานการณ์ ไม่ปกติ โดยคำนึงถึงความปลอดภัย สุวีติภาพ และการเข้าถึง ความยุติธรรมของแรงงานต่างด้าวอย่างเหมาะสม

๔๙. ร่วมมือเพื่อสร้างความตระหนักของสาธารณชน และเผยแพร่ข้อมูล ที่มีความถูกต้องแม่นยำเกี่ยวกับถิ่นฐานของแรงงานเพื่อการทำงาน

๕๐. บังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงานต่างด้าวตลอดจนตัวกลางด้านแรงงานอื่น ๆ ที่อยู่ภายในขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายของประเทศสมาชิกอาเซียน แต่ละประเทศ

๕๑. ออกใบอนุญาต ควบคุม และกำกับดูแลสำนักงานจัดหางานของรัฐ หรือบริษัทจัดหางานเอกชน เพื่อขจัดการปฏิบัติโดยมิชอบในการจัดหางาน ตลอดจนดูแลจัดการให้เกิดการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ โดยประเทศสมาชิกอาเซียนจะนำมาตรการ ที่มีประสิทธิภาพมาปรับใช้เพื่อขจัดการปฏิบัติโดยไม่ชอบในระบบ การสรรหาและจ้างแรงงาน

๕๒. ดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะมีการป้องกันและการปราบปรามการลักลอบเข้าประเทศ และการค้ามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ การสร้างและการปรับใช้ระบบการคัดแยกผู้เสียหายและบทลงโทษที่เข้มงวดมากขึ้นต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงสร้างกลไกในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหาย

๕๓. อำนวยความสะดวกในการแบ่งปันข้อมูลผ่านการพัฒนาฐานและระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวของแต่ละประเทศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าว ทั้งของประเทศผู้รับและประเทศผู้ส่งแรงงาน

๕๔. ยกระดับความร่วมมือโดยมีเป้าหมายเพื่อ:

- (ก) เสริมสร้างขีดความสามารถ และการแบ่งปันข้อมูลที่รวมถึงกฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและสวัสดิการของแรงงานต่างด้าว
- (ข) สนับสนุนการเจรจา การปรึกษาหารือ ความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการบังคับใช้นโยบายและการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวอย่างมีประสิทธิภาพ

๕๕. ร่วมมือและประสานงานเพื่อขยายขอบเขตในการให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานต่างด้าวที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้ง หรือ สถานการณ์วิกฤตในประเทศผู้รับแรงงานผ่านบริการของสถานทูตและสถานกงสุลของประเทศผู้ส่งแรงงาน ตลอดจนหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของประเทศผู้รับแรงงาน

๕๖. ร่วมมืออย่างใกล้ชิดด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม ในการแก้ไขปัญหาให้กับแรงงานต่างด้าว ที่ได้กลายเป็นผู้เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย/กลายเป็นผู้ไม่มีเอกสารแสดงตนที่ไม่ได้ เกิดจากความผิดของพวกเขา

ไม่มีสิ่งใดในฉันทามตินี้ที่อาจถูกตีความได้ว่า เป็นการให้สิทธิแก่ผู้ไม่มีเอกสารแสดงตนได้กลายเป็นผู้เข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย

๕๗. ดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันและควบคุมการไหลบ่าของแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย และแสวงหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือและประสานงาน ภายในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ในการให้ความช่วยเหลือให้กับผู้ที่ต้องการการปกป้องดูแล ภายใต้บังคับของ กฎหมาย กฎระเบียบและนโยบายระดับชาติที่มีอยู่ของประเทศสมาชิกอาเซียน

๕๘. สนับสนุนให้มีความร่วมมือกับคู่เจรจาอาเซียนและคู่เจรจาจากประเทศอื่น ๆ รวมถึงองค์การระหว่างประเทศ และ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในการเคารพหลักการและใช้มาตรการเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว ตามที่ได้ปรากฏอยู่ในฉันทามติฉบับนี้

๕๙. พัฒนาและจัดทำแผนปฏิบัติการบนพื้นฐานของฉันทามติของประเทศสมาชิกอาเซียนผ่านคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว (ACMW) เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าวตามเจตนารมณ์ของฉันทามตินี้ ตลอดจนรายงานความคืบหน้าในปฏิบัติ ตามฉันทามตินี้ และแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องต่อคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว (ACMW) โดยอาจรวมถึงการแบ่งปันแนวปฏิบัติที่ดีที่รวมถึงการดำเนินการตามข้อตกลงแบบทวิภาคีที่มีอยู่ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ความคืบหน้าของการปรับใช้ฉันทามติฉบับนี้ ตลอดจนแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการตรวจสอบและทบทวนโดยคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงานต่างด้าว (ACMW)

๖๐. มุ่งมั่นผ่านคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตาม
ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของแรงงาน
ต่างด้าว (ACMW) ในการแก้ไขปัญหา และข้อพิพาทด้านแรงงาน
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตีความฉันทามติโดยสันติวิธี ภายในช่วง
และระยะเวลาที่เหมาะสม ด้วยการช่วยเหลือไกล่เกลี่ยและ
การปรึกษาหารือ ตามเจตนารมณ์ของกฎบัตรอาเซียน

บทที่ ๘ การแก้ไข

๖๑. ประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศหนึ่งประเทศใดอาจร้องขอให้มีการแก้ไขฉันทามติฉบับนี้ได้

๖๒. การแก้ไขใด ๆ ก็ตามที่ได้มีการร้องขอจะต้องได้รับฉันทามติจากที่ประชุม คณะมนตรีประสานงานอาเซียน ก่อนจะได้รับการบรรจุเข้าเป็นประเด็นพิจารณาของประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน

ทำ ณ กรุงมะนิลา สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน
ค.ศ. ๒๐๑๗ เป็นภาษาอังกฤษฉบับเดียว

ASEAN: A Community of Opportunities

